

IUS ROMANUM

II/2020

TRADITIO
IURIS ROMANI

СЪДЪРЖАНИЕ

LECTORIS SALUTATIO (BG)	12
LECTORIS SALUTATIO (EN)	17

I. ЧАСТНО ПРАВО

1. ВРЪЩАНЕТО КЪМ ПРИНЦИПИТЕ НА РИМСКОТО ПРАВО ПРЕДИ ЗАКОНОДАТЕЛНАТА ИНВОЛЮЦИЯ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Мария Пиа Бакари	22
2. ОТГОВОРНОСТТА ЗА EFFUSUM ET DEIECTUM ОТ РИМ ДО УРЕДБАТА Й В ЧЛ. 1910 НА ГРАЖДАНСКИЯ КОДЕКС НА ИСПАНИЯ: ЗА БЕЗОПАСНОСТТА И ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО ПО ПУБЛИЧНИТЕ ПЪТИЩА (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Хосе Луис Самора Мансано	54
3. ГРЕШКАТА В РИМСКОТО ПРАВО СПОРЕД ФИЛИП ЛОТМАР И ИЗГУБЕНОТО МУ НАСЛЕДСТВО В ШВЕЙЦАРСКОТО ПРАВО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Йоле Фарньоли	77
4. TRADITIO IURIS ROMANI В СРЪБСКИЯ ГРАЖДАНСКИ КОДЕКС (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Емилия Станкович, Проф. д-р Срджан Владетич, Ас. Милица Соврлич	98
5. ИСТОРИКО-ПРАВНИ ОТПРАВНИ ПОЗИЦИИ ЗА ПРОИЗХОДА НА ПОНЯТИЕТО ЗА ЗЛОУПОТРЕБА С ПРАВО (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Мария Кармен Хименес Салседо	107
6. ЗАВЕЩАТЕЛНАТА СВОБОДА И ПРЕДПАЗНАТА МЯРКА SOCINI. ПРАВЕН КОНТЕКСТ И ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Мария Пилар Перес Алварес	126
7. ИЗРАЗИТЕ „RES PERIT DEBITORI“, „RES PERIT CREDITORI“ И „RES PERIT DOMINO“ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Патрик Вери	152
8. ВАРИАЦИИ ВЪРХУ „PACTA SUNT SERVANDA“. ОКОЛО И ИЗВЪН ФРЕНСКИЯ ГРАЖДАНСКИ КОДЕКС (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Пиер Жадул	175
9. „MATER SEMPER CERTA EST“. НЯКОИ РАЗСЪЖДЕНИЯ ЗА МАЙЧИНСТВОТО В РИМСКОТО ПРАВО И В СЪВРЕМЕНОСТТА (НА ФРЕНСКИ ЕЗИК) Проф. д-н. Малина Новкиришка-Стоянова	197

10. ВЛИЯНИЕТО НА РИМСКОПРАВНАТА ТРАДИЦИЯ ВЪРХУ НАСЛЕДЯВАНЕТО В КОСОВО (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Берат Акифи, д-р Ардиан Емини, Дрени Криезиу	217
11. ГЛАСЪТ НА ЖЕНИТЕ В РИМ. ИСТОРИЯ, КОЯТО РАЗРУШАВА МЪЛЧЕНИЕТО И НЕРАВЕНСТВОТО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Амелия Кастресана	226
12. DOLUS ИЛИ CULPAE SARAX. ЗА ДЕЛИКТНАТА ОТГОВОРНОСТ НА НЕПЪЛНОЛЕТНИЯ МЕЖДУ КОНТИНУИТЕТА И ДИСКОНТИНУИТЕТА (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Мариятереза Карбоне	240
13. НЯКОИ НАБЛЮДЕНИЯ ОТНОСНО RUPTIO TESTAMENTI И ОТНОСНО ЗНАЧЕНИЕТО НА ВОЛЯТА НА ЗАВЕЩАТЕЛЯ В РИМСКОТО ПРАВО (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Роберта Марини	251
14. РОМАНИСТИЧНАТА ТРАДИЦИЯ В НАСЛЕДСТВЕНОТО ПРАВО. НЯКОИ СЪОБРАЖЕНИЯ ЗА REGULA SATONIANA (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Теуисе Ортега Гонсалес	267
15. NEGOTIORUM GESTIO И НЕОСНОВАТЕЛНОТО ОБОГАТЯВАНЕ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Валентина Цветкович-Джорджевич	284
16. ГРАЖДАНСКИЯТ КОДЕКС НА КИТАЙСКАТА НАРОДНА РЕПУБЛИКА И РОМАНИСТИЧНАТА ТРАДИЦИЯ. ПЪРВОНАЧАЛНИ РАЗСЪЖДЕНИЯ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Стефано Порчели	299
17. ОТ FAS ДО IUS И ТЯХНАТА РОЛЯ В TRADITIO IURIS ROMANI (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Гл. ас. д-р Кристина Поп	342
18. КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ. ПОЛСКОТО ЧАСТНО ПРАВО И ЗАПАДНАТА ПРАВНА ТРАДИЦИЯ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Гл. ас. д-р Гжегож Ян Блихаж	360
19. ПРИНЦИПЪТ НА ДОБРОСЪВЕЩНОСТТА КАТО ЕТИЧЕН И СОЦИАЛЕН КРИТЕРИЙ, ВОДЕЩ В РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Ампаро Монтаняна Касани	381
20. LEX RHODIA DE IASTU (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) д-р Артур Тарлапан	391

21. КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА НАСЛЕДСТВОТО В ПРАКТИКАТА НА ВЪРХОВНИЯ СЪД НА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА ПО ВРЕМЕ НА АВСТРО-УНГАРСКОТО УПРАВЛЕНИЕ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Ас. Мирза Хебиб	400
22. ДОГОВОРЪТ ЗА ДРУЖЕСТВО ПО БЪЛГАРСКОТО ПРАВО И НЕГОВИЯТ ПРОИЗХОД В РИМСКОТО ПРАВО (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Ас. Стоян Иванов, докторант	410
23. ОТ КУЛТУРАТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО В ДРЕВЕН РИМ ДО ИНТЕГРИРАНЕТО НА НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ ЧУЖДЕНЦИ И МУЛТИКУЛТУРНОТО ОБУЧЕНИЕ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Ас. Кармела Зафино, докторант	421

II. ПУБЛИЧНО ПРАВО

1. МОРСКИЯТ КОДЕКС В РИМСКОТО И ВИЗАНТИЙСКОТО ПРАВО И В ПРАВОТО НА СЛАВЯНСКИТЕ НАРОДИ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Мария Игнатович, Доц. д-р Александър Джорджевич	445
2. РИМСКАТА НОМОКАНОНИЧНА ОСНОВА НА ПАТРИАРХАЛНИ ЕТНАРХИЧЕСКИ ФУНКЦИИ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Джорджо Бароне Адези	458
3. РЕЦЕПЦИЯ НА РИМСКОТО ПРАВО ОТНОСНО ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА СРЕЩУ ЛИЧНОСТТА В КОДЕКСА НА МОЛДАВИЯ (1646 Г.) И КОДЕКСА НА ВЛАХИЯ (1652 Г.) (НА ФРЕНСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Теодор Самбриан	475
4. АНТЕ РОМАЦ – ДРАГОМИР СТОЙЧЕВИЧ И СЪЗДАВАНЕТО НА ЮГОСЛАВСКАТА РОМАНИСТИКА (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Небойша Ранджелович, Сара Митич, докторант	490
5. OFFICIUM, MUNUS, HONOR: РИМСКОПРАВНИ ПРЕЦЕДШЕСТВЕНИЦИ НА ТЕРМИНА ЗА СЛУЖИТЕЛ И НЯКОИ ДРУГИ АДМИНИСТРАТИВНОПРАВНИ КАТЕГОРИИ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Елена Кинтана Ориве	500
6. СРАВНЕНИЕ НА РИМСКОТО ПРАВО С ДЕЙСТВАЩОТО ПРАВО И ПОЗИТИВНИТЕ МЕТОДИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КОНФЛИКТИ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Хема Вайъехо Перес, Мария Консуело Моран Асторга	514

7. СРАВНЕНИЕ МЕЖДУ ТЕОДОСИЕВИЯ И ЮСТИНИАНОВИЯ КОДЕКС (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Жизела Басанели Сомарива	528
8. РЕЦЕПЦИЯ НА РИМСКОТО ПРАВО В ОБЛАСТТА НА REGULAE IURIS (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Мария Етелвина де лас Касас Леон	560
9. ПРИВИЛЕГИИ ЗА ВЕТЕРАНИТЕ ОТ ВОЙСКАТА В ИМПЕРАТОРСКАТА КОНСТИТУЦИЯ НА ЛИЦИНИЙ ОТ 10 ЮНИ 311 Г. И СЪВРЕМЕННОТО АДМИНИСТРАТИВНО ПРАВО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д.н. Райна Николова	580
10. АРБИТЪР В РИМСКАТА АРБИТРАЖНА ПРОЦЕДУРА (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Иван Милотич	592
11. РИМСКАТА ПРАВНА МИСЪЛ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ТРАДИЦИИ В „ПРИНЦИПИ НА РИМСКОТО ПРАВО“ НА ФРИЦ ШУЛЦ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Фара Насти	624
12. НАСЛЕДЯВАНЕТО ОТ ДЪРЖАВАТА В РИМСКОПРАВНАТА ТРАДИЦИЯ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Мауро Тескаро	644
13. РЕФОРМИТЕ НА ДИОКЛЕЦИАН В ДЪРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ И КОРУПЦИЯТА ЖИВЕЯТ И ДНЕС? (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Милица Жуплянич	675
14. ПЪТИЩА НА (ДИС)КОНТИНУИТЕТА ОТ РИМСКОТО ПРАВО ДО ЕВРОПЕЙСКОТО ПРАВО * (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Феличе Мерколиано	685
15. ПРОВЕРКА ЗА ПЛАГИАТСТВО ПО ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ ИЛИ ДОКАЗВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО „ПЛАГИАТСТВО“ ПО НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС – ДОПУСТИМА ЛИ Е АЛТЕРНАТИВА ПО БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО? (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Проф. д-р Веселина Манева	708
16. ПОМИЛВАНЕТО В РИМСКОПРАВНАТА ТРАДИЦИЯ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Ива Пушкарова	721
17. CIVIS ROMANUS SUM (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК) Доц. д-р Наталия Киселова	742

18. РИМСКОТО ПРАВО КАТО ИЗТОЧНИК НА ТЕОРЕТИЧНО ВДЪХНОВЕНИЕ: СЛУЧАЯТ НА СКАНДИНАВСКИЯ ПРАВЕН РЕАЛИЗЪМ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Доц. д-р Симеон Гройсман	753
19. ЕТИЧНИТЕ КОМИСИИ ПРИ НАУЧНИТЕ МЕДИЦИНСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ВЪРХУ ХОРА – МЕЖДУНАРОДНОПРАВНИ АСПЕКТИ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Доц. д-р Ивайло Стайков	767
20. ОБЩИТЕ ВЕЩИ, ПРЕДНАЗНАЧЕНИ ЗА ОБЩО ПОЛЗВАНЕ В РАМКИТЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО В ЛАТИНО-САБИНСКАТА ДЪРЖАВА В ЦАРСКИЯ ПЕРИОД (753 ПР. ХР. – 617 ПР. ХР.) (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)	
Ас. д-р Диего Диес Паласиос	784
21. РИМСКОПРАВНА ТРАДИЦИЯ В ТЕРМИНОЛОГИЯТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ЮРИДИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ (НА ФРЕНСКИ ЕЗИК)	
Гл. ас. д-р Тихомир Рачев	803
22. ПРЕЧИСТВАНЕ НА ВОДАТА: ЗАУСТВАНИЯТА В ДРЕВЕН РИМ И ТЯХНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ ЖИВОТА В ГРАДОВЕТЕ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)	
Ас. Мириам Мартин Пасиенте	812
23. DATIO IN SOLUTUM NECESSARIA В РИМСКОТО ПРАВО И В IUS COMMUNE EUROPAEUM. СПЕЦИАЛНО ПОЗОВАВАНЕ НА ПРОЦЕСУАЛНИЯ ЗАКОН НА НАВАРА (ИСПАНИЯ) (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)	
Ас. Вероника Даниела Диас Сасо	829
24. APPELLATIONEM SUSCIPERE – ДИСКРЕЦИЯ И ФОРМАЛИЗЪМ В ПРОИЗВОДСТВОТО ПО ДОПУСКАНЕ НА ОБЖАЛВАНЕТО В РИМСКОТО И В СЪВРЕМЕННОТО БЪЛГАРСКО ПРАВО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Методи Тодоров, докторант	846

TABLE OF CONTENTS

LECTORIS SALUTATIO (BG)	12
LECTORIS SALUTATIO (EN)	17

I. PRIVATE LAW

1. THE RETURN TO PRINCIPLES OF ROMAN LAW BEFORE THE LEGISLATIVE INVOLUTION (BULGARIAN LANGUAGE) Prof. Maria Pia Baccari, PhD	22
2. LIABILITY EFFUSUM ET DEIECTUM FROM ROME TO THE CONFIGURATION OF ART. 1910 OF THE CIVIL CODE: SAFETY AND HEALTH IN PUBLIC HIGHWAY (ENGLISH LANGUAGE) Prof. José Luis Zamora Manzano, PhD	54
3. ROMAN LAW OF ERROR BY PHILIPP LOTMAR AND HIS LOST LEGACY IN SWISS LAW (BULGARIAN LANGUAGE) Prof. Iole Fagnoli, PhD	77
4. TRADITIO IURIS ROMANI IN SERBIAN CIVIL CODE (ENGLISH LANGUAGE) Prof. Emilija Stankovic, PhD Prof. Srdjan Vladetic, PhD Assist. prof. Milica Sovrlic	98
5. HISTORICAL-JURIDICAL KEYS ON THE ORIGIN OF THE CONCEPT OF ABUSE OF RIGHT (ENGLISH LANGUAGE) Prof. Maria Carmen Jimenez Salcedo, PhD	107
6. TESTAMENTARY FREEDOM AND THE SOCINI MEASURE OF CAUTION. BACKGROUND AND HISTORICAL DEVELOPMENT (ENGLISH LANGUAGE) Prof. Maria Pilar Perez Alvarez, PhD	126
7. THE ADAGES "RES PERIT DEBITORI", "RES PERIT CREDITORI" AND "RES PERIT DOMINO" (BULGARIAN LANGUAGE) Prof. Patrick Wéry, PhD	152
8. VARIATIONS ON "PACTA SUNT SERVANDA". AROUND AND OUTSIDE THE FRENCH CIVIL CODE (BULGARIAN LANGUAGE) Prof. Pierre Jadoul, PhD	175
9. „MATER SEMPER CERTA EST“. SOME REFLECTIONS ON MOTHERHOOD IN ANCIENT ROME AND IN MODERN TIME (FRENCH LANGUAGE) Prof. Malina Novkirishka- Stoyanova, DSc	197
10. THE INFLUENCE OF ROMAN TRADITION ON HERITAGE IN KOSOVO (ENGLISH LANGUAGE) Prof. Berat Aqifi, PhD Ardian Emini, PhD Dreni Kryeziu	217

11. THE VOICE OF WOMEN IN ROME. A STORY THAT BREAKS SILENCES AND INEQUALITIES (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Amelia Castresana, PhD	226
12. DOLUS OR CULPAE CAPAX. ABOUT IMPUBES'S ABILITY TO COMMIT CRIMES BETWEEN CONTINUITY AND DISCONTINUITY (ITALIAN LANGUAGE)	
Assoc. Prof. Mariateresa Carbone, PhD	240
13. ON THE 'RUPTIO TESTAMENTI' AND ON THE RELEVANCE OF THE TESTAMENTARY WILL IN ROMAN LAW (ITALIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Roberta Marini, PhD	251
14. ROMANISTIC TRADITION IN SUCCESSORY LAW. SOME CONSIDERATIONS FOR THE REGULA CATONIANA (ENGLISH LANGUAGE)	
Assoc. prof. Tewise Ortega Gonzalez, PhD	267
15. NEGOTIORUM GESTIO AND UNJUST ENRICHMENT (ENGLISH LANGUAGE)	
Assoc. prof. Valentina Cvetkovic-Djordjevic, PhD	284
16. THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA CIVIL CODE AND THE ROMAN LAW TRADITION. THE FIRST CONSIDERATIONS (ITALIAN LANGUAGE)	
Assist. prof. Stefano Porcelli, PhD	299
17. FROM FAS TO IUS AND THEIR ROLE IN TRADITIO IURIS ROMANI (ENGLISH LANGUAGE)	
Assist. prof. Cristina Pop, PhD	342
18. CORPORATE RESPONSIBILITY. POLISH PRIVATE LAW AND THE LEGAL TRADITION OF THE WEST (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assist. prof. Grzegorz Jan Blicharz, PhD	360
19. THE PRINCIPLE OF GOOD FAITH AS AN ETHICAL AND SOCIAL CRITERION FOR GUIDING THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TRADE (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Amparo Montañana Casaní, PhD	381
20. LEX RHODIA DE IACTU (ENGLISH LANGUAGE)	
Artur Tarlapan, PhD	391
21. THE CONCEPT OF INHERITANCE ACQUISITION IN THE PRACTICE OF THE SUPREME COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN ADMINISTRATION (ITALIAN LANGUAGE)	
Assist. prof. Mirza Hebib	400
22. CONTRACT OF PARTNERSHIP IN BULGARIAN LAW AND ITS ORIGIN IN ROMAN LAW (ITALIAN LANGUAGE)	
Assist. prof. Stoyan Ivanov, PhD student	410

23. FROM CULTURE FOR THE ANCIENT ROME EDUCATION TO THE INTEGRATION OF FOREIGN MINORS AND MULTICULTURAL EDUCATION (ITALIAN LANGUAGE)	
Assist. prof. Carmela Zaffino, PhD student	421

II. PUBLIC LAW

1. THE MARITIME CODE IN ROMAN, BYZANTINE LAW AND THE LAW OF SLAVIC PEOPLE (ENGLISH LANGUAGE)	
Prof. Marija Ignjatovic, PhD,	
Assoc. prof. Aleksandar Djordjevic, PhD	445
2. THE ROMAN NOMOCANONIC FOUNDATION OF PATRIARCHAL ETHNARCHICAL FUNCTIONS (ITALIAN LANGUAGE)	
Prof. Giorgio Barone Adesi, PhD	458
3. THE RECEPTION OF ROMAN LAW REGARDING CRIMES AGAINST THE PERSON IN THE MOLDAVIAN CODE (1646) AND THE WALLACHIAN CODE (1652) (FRENCH LANGUAGE)	
Prof. Teodor Sambrian, PhD	475
4. ANTE ROMAC – DRAGOMIR STOJČEVIĆ AND THE FOUNDATION OF YUGOSLAV ROMANISTICS (ENGLISH LANGUAGE)	
Prof. Nebojsa Randjelovic, PhD,	
Sara Mitić, PhD student	490
5. OFFICIUM, MUNUS, HONOR: ROMAN PRECEDENTS OF THE OFFICIAL TERM AND OF OTHER LEGAL ADMINISTRATIVE CATEGORIES (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Elena Quintana Orive, PhD	500
6. COMPARISON OF ROMAN LAW WITH CURRENT LAW AND THE POSITIVE METHODS TO MANAGE THE CONFLICTS (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Gema Vallejo Pérez, PhD	
María Consuelo Morán Astorga	514
7. THE THEODOSIAN CODE AND THE CODE JUSTINIAN PLACED IN COMPARISON (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Gisella Bassanelli Sommariva, PhD	528
8. RECEPTION OF ROMAN LAW IN THE FIELD OF REGULAE IURIS (ENGLISH LANGUAGE)	
Maria Etelvina de las Casas León	560
9. WAR VETERANS' PRIVILEGES IN THE IMPERIAL CONSTITUTION OF LICINIUS OF JUNE 10, 311 AND THE CURRENT ADMINISTRATIVE LAW (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Raina Nikolova, DSc	580

10. ARBITER OF THE ROMAN ARBITRATION PROCEDURE (ENGLISH LANGUAGE)	
Assoc. prof. Ivan Milotić, PhD	592
11. ROMAN LEGAL THINKING AND EUROPEAN TRADITION IN FRITZ SCHULZ'S 'PRINZIPIEN' (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Fara Nasti, PhD	624
12. THE HEREDITARY SUCCESSION OF THE STATE IN THE ROMAN LAW TRADITION (ITALIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Mauro Tesaro, PhD	644
13. DIOCLETIAN'S REFORMS OF STATE ADMINISTRATION AND CORRUPTION LIVES TODAY? (ENGLISH LANGUAGE)	
Assoc. prof. Milica Zhupljanic, PhD	675
14. ITINERARIES OF (DIS)CONTINUITY FROM ROMAN LAW TO EUROPEAN RIGHTS (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Felice Mercogliano, PhD	685
15. CHECK FOR PLAGIARISM UNDER THE ACADEMIC STAFF DEVELOPMENT ACT OR PROOF OF THE CRIME 'PLAGIARISM' UNDER THE CRIMINAL CODE – IS AN ALTERNATIVE UNDER BULGARIAN LEGISLATION ADMISSIBLE? (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Veselina Maneva, PhD	708
16. PARDON IN ROMAN LEGAL TRADITION (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Iva Pushkarova, PhD	721
17. CIVIS ROMANUS SUM (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Natalia Kiselova, PhD	742
18. ROMAN LAW AS SOURCE OF THEORETICAL INSPIRATION: THE CASE OF SCANDINAVIAN LEGAL REALISM (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Simeon Groysman, PhD	753
19. THE ETHICS COMMITTEES IN SCIENTIFIC MEDICAL RESEARCH WITH HUMAN BEINGS – INTERNATIONAL LEGAL REGULATION ASPECTS (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Ivaylo Staykov, PhD	767
20. THE COMMON GOODS ADDRESSED TO THE COMMUNITY USE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE COMMUNITY ADMINISTRATION OF THE LATIN-SABINE ROMAN REGNUM (753 BC – 617 BC) (ENGLISH LANGUAGE)	
Diego Díez Palacios, PhD student	784
21. ROMAN TRADITION IN LEGAL TERMINOLOGY (FRENCH LANGUAGE)	
Assist. prof. Tihomir Rachev, PhD	803
22. WATER TREATMENT: DISCHARGES IN ANCIENT ROME AND THEIR IMPACT ON CITIES (ENGLISH LANGUAGE)	
Assist. prof. Miriam Martín Paciente	812

23. DATIO IN SOLUTUM NECESSARIA IN ROMAN LAW AND THE IUS COMMUNE EUROPAEUM. A SPECIAL REFERENCE TO THE FORAL LAW OF NAVARRA (SPAIN) (ENGLISH LANGUAGE)	
Assist. prof. Verónica Daniela Díaz Sazo	829
24. APPELLATIONEM SUSCIPERE-DISCRETION AND FORMALISM IN THE ADMISSION OF THE APPEALS PROCEEDINGS IN ROMAN LAW AND CONTEMPORARY BULGARIAN LAW (BULGARIAN LANGUAGE)	
Methody Todorov, PhD student	846

ПЪТИЩА НА (ДИС)КОНТИНУИТЕТА
ОТ РИМСКОТО ПРАВО ДО ЕВРОПЕЙСКОТО ПРАВО*
(НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Феличе Мерколиано
Университет в Камерино, Италия

Резюме: Статията представлява рецензия на книгата на Джани Сантучи „Римското право и европейските права. Континуитет и дисконтинуитет в правните фигури“ (*Diritto romano e diritti europei. Continuità e discontinuità nelle figure giuridiche*), издадена от издателството Il Mulino в Болоня през 2010 г. Тя представя основните глави на изследването посветени на един задълбочен и нетрадиционен анализ на някои значими римскоправни институти и тяхното преминаване в европейските правни системи. Авторът не само проследява основните идеи и аргументация на автора, но и представя своите становища по темата, позовавайки се и на други автори в бележките под линия. От тази гледна точка рецензията е от значение не само с оглед на представянето на книгата на Сантучи, но и на провокирането на интереса към подобен род изследвания на европейското право.

Ключови думи: Римско право; европейски права; приемственост; дисконтинуитет.

* Статията със заглавие „Itinerari di (dis)continuità dal diritto romano ai diritti europei“ е публикувана в INDEX, 39 (2011), p. 155–170 и предоставена за превод на български с изричното съгласие на автора и издателя.

ITINERARIES OF (DIS)CONTINUITY FROM
ROMAN LAW TO EUROPEAN RIGHTS
(BULGARIAN LANGUAGE)

Assoc. prof. Felice Mercoliano, PhD
University of Camerino, Italy

Abstract: The article is a review of Gianni Santucci's book "Roman law and European rights. Continuity and discontinuity in legal figures "(Diritto romano e diritti europei. Continuità e discontinuità nelle figure giuridiche), published by Il Mulino Editore in Bologna in 2010. It presents the main chapters of the study dedicated to an in-depth and unconventional analysis of some significant institutions and their transition to European legal systems. The author not only follows the main ideas and arguments of Santucci, but also presents his views on the topic, following other authors in the footnotes. From this point of view, the review is important not only in view of the presentation of Santucci's book, but also in provoking interest in this kind of research on European law.

Keywords: Roman law; European rights; continuity; discontinuity.

Джани Сантучи е възнамерявал да съчетае в най-новата си книга за римското право и европейските правни системи резултатите от своите монографични изследвания, преработени и свързани помежду си в едно дълготрайно концептуално единство с целите на обучението, преследвани в учебни курсове по дисциплината „Основи на европейското право“, които той преподава известно време в Специализираното училище за юридическите професии в Тренто и Верона, както и в Юридическия факултет на Университета в Тренто¹.

Структурирането на книгата в удобен и почти джобен формат и едновременно с това с изискан графичен дизайн е вплетено в една последователна сюжетна схема: въведението (с. 9–50), изцяло непубликувано², подготвя пътя за три допълващи линии, три директни приноса за разбиране на съвременните правни фигури в светлината на римскоправните основи. Всеки се съдържа в своя собствена глава. Първият, озаглавен „Принципът на полезността за контрагентите“³ (с. 51–87), взема под внимание класически регулаторен критерий за договорната отговорност, като например *utilitas contrahentium*, който изглежда е приемственост между римския правен опит, т.е. романската традиция и днешните права на европейските държави. Вторият, централен не само поради редакционното позициониране, „La 'diligentia quam in suis“⁴ (с. 89–151), има за цел да покаже

¹ Това са факултети, известни на върха на класацията в най-новите годишни доклади на Censis, особено във връзка с интернационализацията и ефективността на обучението в тях.

² Всъщност не е ново вниманието на автора по методологичните въпроси, перспективите на европейската правна наука и преди всичко диалектиката между романисти и цивилисти – един дълъг въпрос, около който се завъртат уводните размисли, преди изложението да се концентрира върху трите глави, разглеждащи отделни правни институции: за методологичните съображения, за установяването и историческото развитие на романистиката, както и по-общо за връзката ѝ с цивилистиката, могат да се видят и последните изследвания на автора – SANTUCCI, G. *La scienza gaia e la stranaidea del diritto romano non romano*. – In: *Europa e diritto privato*, 4 (2007), p. 1057 ss.; SANTUCCI, G. *Il dialogo con la storia giuridica nel metodo di Luigi Mengoni. Riflessioni minime su un esempio da coltivare*. – In: *Fides, humanitas, ius. Studii in onore di Luigi Labruna*, V. VII. Napoli, 2007 p. 5067 ss.; SANTUCCI, G. *Diritto romano e nazional-socialismo: i dati fondamentali*. – In: *Diritto romano e regimi totalitari nel '900 europeo. Atti del seminario internazionale (Trento, 20–21 ottobre 2006)*, Trento, 2009, p. 53 ss.

³ Съкратен и преработен доклад на G. Santucci на тема „*Utilitas contrahentium*. Note minime su una regola che 'cacciata dalla porta rientrò dalla finestra“ . – In: CARDILLI, R., M. F. CURSI, O. DESCAMPS, P. J. DU PLESSIS, R. FIORI, P. LAMBRINI, G. SANTUCCI, M. J. SCHERMAIER. (eds.) *Modelli teorici e metodologici nella storia del diritto privato*. Vol. III. Napoli, 2008, p. 277 ss.

⁴ Частично възпроизвежда, в преработен и синтезиран вид, изследването

концептуална хетерогенеза в съвременните европейски кодекси по отношение на римския произход. От третия, „Il credito ‘personale’ del socio“⁵ (с. 153–187), се проявява приемствеността, която се завръща днес от римското право след напразно законодателно отменяне.

Като цяло траекторията на разказа обещава от самото начало да бъде интересна и се разбира, че той експериментира с нещо повече от излагане на научни изследвания с образователна цел и си струва изцяло да бъде открита и да се изпита наслада четейки. С други думи, човек се усеща въввлечен в стратегически преглед на римските аспекти и проблеми в постоянна диалектика с европейския правен опит, който изглежда е нещо доста различно от преиздаването на есетата, малко съкратени и до известна степен актуализирани с дидактични цели. От целенасочения подход към преподаването произлиза необичайна, но много полезна особеност: в цялата книга на Сантуци преводите на италиански (в квадратни скоби) веднага следват пасажите, цитирани на латински, както и на чужди езици, в бележките, както и в текста.

В началото на въведението (с. 9), Гьотевата метафора за патицата (донякъде злоупотребена, за да бъде честен, наскоро и по време на важни конференции), която винаги се появява от потапянията си във водата и никога не потъва окончателно, служи само незабавно да изрази генералната научна цел, която ръководи Сантуци: да идентифицира (даже да отбележи) ролята на римското право в европейската правна традиция. Авторът след

SANTUCCI, G. La diligentia quam in suis come criterio di responsabilità del fiduciario. – In: PEPPE L. (a cura di) *Fides, fiducia, fidelitas. Studi di storia del diritto e di semantica storica.* (Padova 2008), 243 ss.; отчасти, с изменения и обобщения, и SANTUCCI, G. *Diligentia quam insuis e valutazione della responsabilità per colpa „con minor rigore“ nel codice civile italiano.* – In: CARDILLI, R., M. F. CURSI, R. FIORI, P. LAMBRINI, A. SACCOCCIO, G. SANTUCCI, A. TRISCIUOGLIO, M. VINCI. *Modelli teorici e metodologici nella storia del diritto privatoII*, pref. P. Rescigno. Napoli, 2006, 355 ss. Струва ми се за необходимо да подчертая по тази материя и значимата монография SANTUCCI, G. *Diligentia quam in suis.* Trento, 2008.

⁵ Опростено и съкратено от статията на SANTUCCI, G. *Il credito ‘personale’ del socio. Un profilo della teoria dei conferimenti alla luce della tradizione romanistica.* – In: CARDILLI, R. C. CASCIONE, M.F. CURSI, R. FIORI, P. LAMBRINI, C. MASI DORIA, M. SALAZAR REVUELTA. *Modelli teorici e metodologici nella storia del diritto privato. Obbligazioni e diritti reali*, pref. L. Capogrossi Colognesi. Napoli, 2003, 375 ss. По темата вж. и SANTUCCI, G. *Il socio d’opera in diritto romano. Conferimenti e responsabilità.* Padova, 1997, по което има рецензия на VACCA, L. – In: SDHI, 65 (1999), 427 ss.; RAINER, M. – In: SCDR, 11 (1999), 101 ss.; MEISSEL, F.-S. – In: ZSS, 117 (2000), 554 ss.

това пристъпва към очертаване на един стегнат профил (с. 9–14) на историята на римския юридически опит и на римската традиция до днешните проблеми, свързани с общото европейско частно право, с предупреждението на края за полисемията на значението „римското право“ и избора на правилното значение на „римското право на римляните“, по стъпките на Орестано⁶. Обаче уводната ключова фраза за методологичната настройка на цялата книга може би трябва да се проследи там, където авторът – на функционална плоскост – определя римското право като „възможен интерпретационен опит в сегашното европейско измерение“ (с. 14, бел.15). Това, че той го счита за „функционално... за разбирането на произхода и развитието на различните европейски права с цел бъдещото им хармонизиране“ (с. 14), ми се струва, че от своя страна може да обясни избора на заглавието, дадено на съчинението, който изобщо не е неутрален: да се използва комбинацията на *diritto romano* (римско право) с необичайното използване на множествено число за *diritti europei* (европейски права). Сякаш това е, за да се уточни „безцветното“ единствено число, използвано за европейското право⁷ по времето на въвеждането на това понятие преди почти едно десетилетие във връзка с преподаването на дисциплината „Основи на европейското право“⁸. Въпреки това смелото програмно

⁶ Вж. ORESTANO, R. Introduzione allo studio del diritto romano. Bologna, 1987, 456 ss.

⁷ Вж. по въпроса CAPOGROSSI COLOGNESI, L. Dieter Nörr e le sfide poste alla romanistica contemporanea. – In : STOLFI, E. (a curia di) Dieter Nörr e la romanistica europea tra XX e XXI secolo. Atti del convegno Torino, 26–27 maggio 2005. Torino, 2006, 100ss. [= STOLFI, E. Scritti scelti. Napoli, 2010, 1272 ss.]: „Според мен днес с термина „европейско право“ може да се означава само новата правна реалност, която се формира в резултат и по силата на продължаващите обединителни процеси. Следователно тя има съвсем скорошен произход, нейните „исторически корени“ в момента не са по-стари от учредителните договори на Общността: тъй като днес тя може да бъде конфигурирана само като нещо толкова ново и различно, която е въведено в многобройни форми – преди всичко чрез директивите на Общността и действията на европейските съдилища – по отношение на националните правни системи. По това ние, историците, нямаме много какво да кажем... Имах възможността да твърдя, че историците на правото романисти днес трябва да се съсредоточат основно върху корените на съвременната европейска правна цивилизация... Но те не се състоят в нищо друго., освен да се проследи историята на процеса на формиране на отделните национални права и свързаната с тях правна култура. Става въпрос за изследване на историческите корени на европейските права, а не на европейското право и на една правна наука, която основно и поне до XVII в. е била радикализирана в деформираните рамки на различни общества, ефективно циркулиращи в европейското пространство“.

⁸ За Школата за специализация в правните професии (като обучението започна за първи път в тригодишния магистърски курс в много юридически факултети): вж.

предизвикателство на заглавието не тласка Сантучи към небалансиран поглед към настоящата европейска регулаторна рамка и не го кара да жертва проблемите на римското право. Той предприема, макар и много стегнато (с. 16–19), преглед на романистичните методологии, разпространени през XX век, артикулирани по един изискан начин във времето, както е известно с решаващ принос преди всичко на филологията, папирологията и епиграфията. Авторът вижда положително обратна страна на медала, каквато е нарастващото взаимодействие между романистите и историците на гръцката и римската античност, икономиката и античната философия. Но също така и отрицателната тенденция, правилно идентифицирана, в осезаемото отдалечаване на юристите, посветени само на позитивното право.

И така, авторът (с. 19–23) въвежда диалектиката между каноните за приемственост и непродължителност в областта на правната историография, по-специално позовавайки се на взаимовръзката между римското право и съвременните европейски права, характеризиращи се днес с по-малка праволинейност и със сигурност с повече изменения в сравнение с тази, анализирана във вече залязлата пандектистика. За проблема за различието на римското право спрямо съвременния правен опит, върху който авторът се концентрира (с. 23–29), той декларира без колебание своята линия на тълкуване, изповядвайки позицията си по въпроса: „Римското право представлява за европейската правна култура... не само отправна точка, но и моментът, в който окончателно е положен фундаментът на основните важни понятия и методи“ (с. 24). Освен това се споменават (с. 25) като примери за правната техника стипулацията и „отворената система“ на създаването на класическото римско частно право. Авторът не премълчава обаче (с. 29–37) справедлива и подкрепена документално критика към търсенето на някои съмнителни линии на приемственост или „явни“ крехки идентичности между източниците на римското право и съвременния правен опит, както и по отношение на наивните идентификации на слаби римски

D.M. 21 dicembre 1999, n. 537, art. 7, comma 2, all. 1 (area A); срв. и декларацията, която придава това обучение изрично в сектора на Римското право (Ius/18): D.M. 4 ottobre 2000, all. B.

прецеденти в настоящи правни явления, подчертавайки някои симптоматични „нарушения“, неподобаващи дори на Касационния съд⁹.

Като примери за привидна приемственост на римските юридически фигури в съвременната епоха Сантучи (с. 32–37) първо определя правата на човека¹⁰, а след това защитата на околната среда¹¹ и авторските права. По отношение конкретно на опазването на околната среда, (с. 33) той заема рязка позиция, заявявайки, че „се призовава проблем от настоящето, за да се тълкува и насочва прочита на едно далечно минало“¹². Авторът с интелектуална лоялност не премълчава, а дори още по-откровено задълбочава (с. 37–44) въпроса, касаещ съвременните и действащи правни институти с римски произход като свързани с анахронизми от различно естество: една „преходна“ идентичност в съвременния свят на правото, те сякаш са оцелели по инерция, т.е. почти поради своеобразно вкаменяване.

Като примери, наред с други, той посочва уредбата на преработването (*specificatio*) според чл. 940 на Италианския ГК, която изопачава, макар и безобидно, римските източници¹³. По-значителни отклонения се проявяват в случаите, определяни като *perpetuatio obligationis* (чл. 1221 и 1256 ГК, които в крайна сметка изкривяват смисъла и същността (*ratio*) на римския формулиран процес и принципа на типизацията на

⁹ Например в материята на *holding* вж. Cass. 5 aprile 1999 n. 2831, с позоваване на определението за изпълнението на дейности в предприятието според Ulp. 28 ad ed. D. 50.16.185; с оглед на точното научно тълкуване авторът разглежда (р. 31 s. nt. 67), в темата за *custodia*, обективният критерий за отговорността и тълкуването му според чл. 2051 на италианския ГК – Cass.SS.UU. 11 novembre 1991, n. 12019.

¹⁰ По въпроса си позволявам да препратя към едни аналогични и скорошни размишления от моя страна – MERCOGLIANO, F. *Trovare ovunque un minimo di legalità e di cultura... Diritti umani e fondamenti romanistici nell'Unione europea*, in *Festschrift für Rolf Knütel zum 70. Geburtstag* (Heidelberg 2009) 782 ss.

¹¹ По цитираната материя авторът се позовава на SOLIDORO MARUOTTI, L. *La tutela dell'ambiente nella sua evoluzione storica. L'esperienza del mondo antico*. Torino, 2009.

¹² Това е въпрос от основно значение, който според мен докосва въпроса за историческо препрочитане и актуализациите, които в някаква степен и фалшифицират третирането на проблемите. Но задълбочаването на автора в тази посока не може да е прекалено, но ми се иска да напомня особено точните и просветителски страници на PEPPE, L. *Alcune riflessioni sull'istoria del diritto ovvero della rottura della tradizione (giuridica)*. – In: *Scritti in memoria di Massimo D'Antona*. IV. Milano, 2004, 4211 ss., с паралел към Фройд за детските спомени, актуализирани от индивида за нуждите на настоящия живот, съответно за реинтерпретациите на историографията на отдалечени във времето епизоди, препрочетени фалшиво, в услуга на актуалните събития.

¹³ IG. 2.79 и Gai. 2, D. 41.1.7.7. (rer. cott.).

*actiones*¹⁴) и забраната за даряване между съпрузи (чл.781 от ИГК, обявен за противоконституционен през 1973 г. с решение на Конституционния съд¹⁵, който – забележете, по това време е председателстван от романиста Франко Бонифачо, а в състава му е и друг виден романист – Едоардо Волтера).

Струва ми се, че по-нататък авторът наистина прави такива заключения (с. 44–49), като се има предвид, че в следващия параграф, озаглавен „Conclusioni“ (с. 49–50), той всъщност накратко посочва работната програма, според която ще бъдат надлежно систематизирани следващи три глави на съчинението. Накратко, каква е ролята на римското право в разбирането на съвременните права? Този въпрос възниква и тревожи научно Сантучи, който счита за окончателно погребан остарелия възглед за така наречените романистични основи на Гражданския кодекс на Италия според Ди Марцо¹⁶ като едно деструктивно обосноваване. Докато с емблематично разсъждение той представя свой конструктивен аргумент по отношение на примерния критерий *diligentia quam in suis* (с. 46): „за съвременния юрист си струва да знае например от гледна точка на правното сравнение, причините за запазването и тези за изключването на този критерий за отговорността в съвременните системи“, но тогава, за това: „...единственият инструмент е историческото изследване в контекста на римската традиция“, като се има предвид, че "само разбирането на римското право и на по-късната правна традиция може да обясни причината и създаването на принципи, действащи в съвременния правен опит или да насочи тълкувателя към определянето на концептуални антиномии, като го кара да осъзнае проблеми, които само относителната историческа динамика прави разбираеми ».

Авторът следователно застава, по начин, който напълно споделям, срещу всяко актуализиране, което става още по-ясно с последващото програмно изявление с много явен общ характер, преди да предприеме тематичните анализи, изложени в трите глави. Той счита, че „очевидно не бива да се търси намерение да се актуализира в нормативен смисъл

¹⁴ Cfr. Paul. 17 ad Plaut. D.45.1.91.3.

¹⁵ № 91 от 1973 г.

¹⁶ С препратка към забележителната книга на DI MARZO, S. Le basi romani-stiche del codice civile. Torino, 1950.

принцип на римското право или отдалечен във времето; всичко това изглежда безсмислено от поне едно столетие. По мое скромно мнение също няма голямо значение да се радваме на факта, че древен принцип или институт остава актуален в своята повече или по-малко оригинална конформация. Тук става въпрос просто да се напомни на съвременните юристи, че с оглед на сложността на правното тълкуване понякога то не може да се осъществи без осъзнаване на историческата перспектива и без помощта на подходяща за това методология “(с. 49).

Следователно, ако съм разбрал правилно, правните фигури, към които Сантучи пристъпва за да търси приемственост, но преди всичко и неприемственост, не трябва да преминават през унищожителен процес на комбиниране на определения от римското и съвременното право, а да бъдат поставени в собственото им времево измерение. С други думи, изучаването на аспекти и проблеми не чрез съпоставяне на определения, а чрез търсене на исторически динамики без преюдициални принуди, изглежда е подходящият методологически избор. Той в известна степен ми напомня един добър подход на Берман, който следвайки Ницше, подчертава постоянната невъзможност за „дефиниране на нещо, което има история »¹⁷. На това концептуално ниво не е трудно да се признае, че е определен правилният път за ползотворно и сериозно провеждане на казуистична и систематична работа върху романистичните основи на европейското право – една плодородна област за иновативни проучвания, на които авторът посвещава както университетската си преподавателска дейност, така и научните си целенасочени публикации *post lauream*¹⁸.

Сантучи се фокусира в този смисъл в глава I „Принципът на полезността между контрагентите“ („Il principio dell'utilità dei contraenti“, с. 51–87) върху правилото на *utilitas contrahentium*, създадено в римския правен опит, като принцип, който трябва да се прилага за оценка на нарушението на задължението на длъжника, и който произтича от добре познатото

¹⁷ Вж. BERMAN, H. J. *Diritto e rivoluzione. Le origini della tradizione giuridica occidentale*. 1983, trad. it. Bologna 2006, p.15.

¹⁸ Позволявам се да препратя към MERCOGLIANO, F. *Fundamenta*. Napoli, 2007.

позоваване на Улпиан в D. 50.17.23¹⁹, въз основа на който степента на договорна отговорност е пропорционална на ползата, която задължената страна получава. И така (с. 53): „възможно най-лека ще бъде тази отговорност за онзи, който не получава никаква полза от сделката, в която участва, докато отговорността на онзи, който се възползва от нея, ще бъде по-обременителна“. Действието на правилото се разширява²⁰ до сферата на договорите, защитени от *iudicia bonae fidei*, като би могло да се приеме и за една обобщена уредба, създадена въз основа на това правило, от класическите юристи по въпроси на договорната отговорност.

Принципът е запазен в традицията на Общото право. Започва се всъщност от приемането в *Glossa ordinaria* на *utilitas contrahentium* като правило на договорната отговорност, което намира централно място в *ius commune* чрез така нареченото тристранно разграничаване на вината (*culpa*): груба небрежност – *culpa lata* (заедно с умисъла – за тези, които нямат изгода от договора); лека небрежност – *culpa levis* (за двете страни, които имат взаимна изгода); и най-лека небрежност – *culpa levissima* (за тези, които се възползват по изключение от самите ползи). В крайна сметка, въпреки по-нататъшните подразделения на критерия за вината в националните кодификации в контекста на договорната отговорност, авторът заключава (с. 63): „Идеята за обвързване на увеличението или намалението на отговорността на длъжника с мярката на ползата, което той е получил от сделката, винаги е била основна“. Всъщност съгласието, произтичащо от правилото на *utilitas contrahentium*, не изглежда да е прието единодушно в епохата на естественото право, в която поради някои прекомерни тънкости и теоретико-практически противоречия дори тристранното разделение на вината е подложено на критика²¹. Така правилото за *utilitas*, макар и привидно, изглежда е изоставено в кодификациите от началото на XIX век в Австрия и Франция, тъй като в някои случаи, когато задълженото лице не получава никаква полза от договора, интензивността на договорната му

¹⁹ Вж. и Mod. 2 diff. Coll. 10.2.1-2; Afr. 8 quaest. D. 47.2.62.6; Ulp. 28 ad ed. D.13.6.5.2. Срв. IG 3.205–207.

²⁰ Прилагане по аналогия на уредбата за фидейкомиса е видна напр. у Afr. 5 quaest. D. 30.108.12

²¹ Основно идващи от Christian Thomasius и след това от Denise Le Brun.

отговорност е симетрично намалена, като напр. за мандатаря и за влогоприемателя, които осъществяват задълженията си безвъзмездно.

След като авторът поема по сложния път, който води до разглеждането на основните кодификации на ХХ век, се разбира, че в германската правна система правилото за полезността и ползата в договорните отношения по принцип се запазва от пандектистите²², като те признават „пълната значимост на простата идея за обвързване на увеличението или намаляването на отговорността с ползата, която страната по договора е могла или не да получи от него“(с. 81). Предимно намаляването на отговорността („Haftungsprivilegien“) е въведено по този начин от BGB за някои правни фигури, изразяващи отношения на услуга („Gefälligkeitsverhältnisse“), както е в материята на влога и заема за послужване, които и днес са предмет на реформата „Schuldrecht“ от 2002 г. Що се отнася по-специално до Италия, в сравнителен план, в Гражданския кодекс от 1865 г. принципът е запазил своята функция, като се има предвид, че „всъщност са включени всички случаи, в които според Наполеоновото законодателство е уредено намаление или увеличение на отговорността при дерогиране на общото правило“(с. 80). То остава и в действащия Граждански кодекс от 1942 г.²³ Авторът обобщава, като посочва, че поради това в основните европейски кодификации значението на правилото за *utilitas* е запазено като „единствено обвързано с признаването на увеличение или освобождаване от отговорност“, като проникнато от „дълбоко чувство за справедливост“ (с. 87)²⁴ и то изобщо не е преодоляно от времето на естественоправната теория²⁵.

Следващата втора глава с латинското наименование „Diligentia quam in suis“ (с. 89–151) наистина се явява основна. След кратки встъпителни бележки за възприетия абстрактен или видоизменен модел с римски

²² Както показва и ми изглежда, че изрично поддържа HASSE, J. C. Die culpa des römischen Rechts. Bonn, 1838, 214 ss., 224 ss., 359 ss

²³ Вж. членове 789, 798, 1710, 1768, 1805, 1812 и 1821.

²⁴ Правилото за *utilitas* оцелява, дори ако „вече юристи от калибъра на Доно и Хасе отхвърлят понятието за *culpa levissima* и по-общо, абстрактното тристепенно определяне на вината“ (с. 87).

²⁵ Обратното наскоро у MAGANZANI, L. Il criterio dell'utilitas contrahentium e il suo superamentonell'età del giusnaturalismo. – In: Fides, humanitas, ius (V), 2007, p. 3087 ss

произход за добрия стопанин, понякога с много сходни типологии, както в Немския граждански кодекс и в западноевропейската цивилистична традиция като парадигматична формула за оценка на дължимата от длъжника грижа, различен и отдалечен от по-малко разпространения модел на поведение, който предстои да бъде разгледан, авторът (с. 91) конфигурира с непосредствена яснота своето оригинално тълкувателно предложение: „Вярвам, че *diligentia quam in suis* е принцип, създаден в класическото римско право от юристи, за да се измери отговорността на субекта, който въпреки че е собственик на определено имущество или ако е в позиция, сравнима с тази на собственик, би трябвало да се отчита на други субекти за управлението на тези имущества“. Дори работният план, следвайки поставянето на проблема, е уточнен сигурно и непосредствено : „Ще се занимаем предимно със случаите на съсобственост, дружество, зестра и настойничество, които са задължителни стъпки за всеки, който трябва да се занимава с *diligentia quam in suis*; последователно ще бъдат разгледани две често пренебрегвани класически свидетелства, които обаче могат да предложат интересни и уместни гледни точки към въпросната тема. Най-накрая ще бъде разгледана най-хипотетичната част от моето изследване: идеята, че римските юристи биха могли да оценят по отношение на *diligentia quam in suis* отговорността на доверителния собственик“(с. 92).

Траекторията на демонстрационното проследяване, предприето от автора, започва от източник, считан за „единственото свидетелство, в което, като се посочва отговорността в границите на *diligentia quam in suis*, се обясняват и причините за нейното прилагане“ (с. 93): фрагментът от Паул от коментара чу към преторския едикт, включен в D. 10.2.25.16, по повод случайна наследствена съсобственост. Обяснява се (с. 94), че за сънаследника „като управител, макар и частичен, на една своя собственост изглежда разумно и естествено да се очаква от него усърдието, което той обикновено влага в управлението на собствените си неща“. Следващото свидетелство, взето под внимание, се отнася до *diligentia quam in suis*, а не до *diligentia exactissima*, и е ясно определено, че тя е мярка за оценка на отговорността на съдружника според Гай в D. 17.2.72. От сведенията в текста авторът извежда (с. 94) „как Гай е приел *diligentia quam in suis* като критерий за идентифициране на вината във връзка с профила на управлението на *res*

communes от страна на съдружниците“, тъй като е разумно (с. 94 и сл.) „в този случай от съдружника, както вече беше отбелязано по-горе и по отношение на режима на отговорност в случайната общност, разглеждана в D. 10.2.25.16, не може да се изисква влагането на усърдие, различно от онова, което той обикновено има към собствените вещи, защото и тук става въпрос за негови вещи и той не може да управлява своите собствени, без да управлява едновременно тези на другите съсобственици“. Става дума и за *diligentia quam in suis* на съпруга по отношение на зестралното имущество в два къснокласически фрагмента, по-точно на Улпиан в D. 24.3.24.5 (по-специално за жестокостта на съпруга към робите, включени в зестрата) и на Паул в D. 23.3.17 пр. Дори и в тези случаи този критерий за оценка произтича, според автора (с. 100), от същата *ratio decidendi*, „приета в случаите на случайно обединение и на доброволно сдружаване, извършено чрез анализирания преди това договор за дружество“. Но тук обаче, „в случая на зестрата, при която никога не се осъществява някаква форма на съсобственост, никога няма да е възможно и да има „едновременно участие“, но ще възникне ситуация, удължена във времето и възможна, тъй като съпругът управлява сам, но съпругата запазва конкретно очакване по отношение на зестралното имущество. И в двата случая обаче субектът администрира нещо, което е собственост на него, но за което той трябва да дава сметка на други субекти, които имат права върху същото имущество“. След това Сантучи продължава да дешифрира два пасажа, в които *diligentia quam in suis* се явява като критерий за решение за оценка на отговорността на попечителя, за да бъдем точни – на Калистрат в D. 26.7.33 пр. и на Улпиан в D. 27.3.1 пр. В тях отговорността, която носи настойника, обикновено включена в гледната точка на *culpa*, е закрепена към по-малко абстрактния, по-подробен модел, който свързва управлението на попечителя на своето имущество с управлението на пупила. Следователно в класическото право, както и по отношение на зестрата²⁶, определянето на адекватния субективен критерий, който наистина би могъл да бъде подходящ за оценка на отговорността на настойника, като се има предвид, че последният администрира в условия почти като собственик, води – според авторът (с.

²⁶ Срв. Ulp. 33 ad ed. D. 24.3.24.5 и Paul. 7 ad Sab. D. 23.3.17 пр.

107) „римските юристи по естествен начин да считат, че не би трябвало да се изисква от него нищо друго, освен нивото на грижа и усърдие, с което той обикновено управлява своето имущество“.

Авторът също така насочва вниманието си към един текст, който обикновено не е включен в сферата на анализа по темата *diligentia quam in suis*. Той е на Лабен в D. 19.1.54 pr., по повод счупване на крайник на продаден роб и разпределяне на риска между продавача като *dominus* и купувача. За Сантучи „изглежда очевидно“ (с. 109), но след това на мене не ми се струва случайно, че фрагментът не е от тези, които обикновено се изследват²⁷: както и да се интерпретира пасажът, не се представят конкретни препратки към *diligentia quam in suis* и е необходимо да се прибегне до хипотетичната конфигурация, която изобщо не класическа, на *culpa in concreto*, за да не убегне на онзи, който следва логиката на изложението. Следва да отбележа, че на автора му изглежда ясно, както казах, „че Лабен, изграждайки решението си върху обичайния характер на действията, извършени от *dominus* преди продажбата, е избрал конкретен модел, за да оцени отговорността на продавача, който не е различен от *diligentia quam in suis* – модел, който обаче Павел отрича и противопоставя на абстрактния модел на *diligentia (diligentis) patris familiae*“. В случая трябва да се има предвид, че „и тук идеята е за почти (или полу-) собственост, при която субектът, въпреки че е собственик, трябва да се отчита на другите за управлението на *res* в неговия имот.“ Същият критерий би се появил и от текста на Улпиан в D. 36.1.23.3, от който авторът приема (с. 111), че в случай на погиване на вещи, които трябва да се предадат от фидуциарния наследник, обременен с универсален фидейкомис, самият наследник е отговорен само за груба небрежност и трябва „да се отнася с наследствените вещи така, както обикновено се отнася към своите собствените: обичайната му небрежност се толерира само когато небрежността му е близка до умишлено нарушение и се включва в отговорността“ от момента в който той също се оказва „срочен собственик“ – една ситуация, почти идентична с тази току що разгледаната относно продавача и също и с предишните“.

²⁷ Позволявам си да препратя към MERCOGLIANO, F. „Diligentia quam in suis“ per i giuristi romani classici. – In: Index, 19 (1991), p. 379 ss. [= MERCOGLIANO, F. Fundamenta, p. 115 ss.].

Следователно Сантучи достига до формулировка на хипотезата за отговорността също поради вина в границите на *diligentia quam in suis* на фидуциарния собственик по концептуален аргумент дори преди някои текстови индикации²⁸. Според автора (с. 113), всъщност дори в случая с фидуциарния собственик „става дума за срочен *dominium*, защото *actum fiduciae* го задължава да върне собствеността върху *res*, позиция, която съвсем не се различава от тази на съпруга, който е длъжен евентуално да върне собствеността от зестрата, и от тази на настойника, приравнен на *dominus* във вижданията на юриспруденцията, който е задължен да дава сметка за имуществото на пупила, както и на наследника, обременен с универсален фидейкомис“.

Накрая Сантучи достига до момента да предприеме решаващата стъпка, която всъщност ми изглежда *prima facie* малко необяснима, като се има предвид че тя е хронологично предходна, а също и интензивният и стимулиращ интерес, фокусиран върху нея, съвсем наскоро²⁹. Става въпрос за текст на Целз в D. 16.3.32, като според автора „едва сега, след като сме разгледали *diligentia quam in suis* на настойника и предлагаме този модел на грижа като подходящ критерий за отговорността във връзка с фидуцията... е възможно е да се поддържа, макар и по неизбежно хипотетичен път, че в текста на Целз не се прави препратка толкова към влога, а по-скоро към настойничеството или може би не на последно място, към фидуцията“ (с. 115). Авторът честно казва, че тук се е ограничил „да направи кратки наблюдения само по някои въпроси“ (с. 116). По принцип коментарите изглежда са два. На първо място, авторът (с. 116) поддържа, че във фрагмента на Целз на *culpa latior* се приравнява „едно широко и еластично схващане за вина, в рамките на което може да се включи дори нарушение на *fides*, което не е непременно умишлено, и то се състои именно в неспазване

²⁸ Mod. 2 diff. Coll. 10.2.2 и Gai. 9 ad ed. prov. D. 13.6.18 pr.

²⁹ Вж. по-нататък MAGANZANI, L. La „*diligentia quam suis*“ del depositario dal diritto romano alle codificazioni nazionali. Casi e questioni di diritto civile nella prospettiva storico-comparatistica. Milano, 2006; VÖLKL, A. Zur *diligentia quam in suis* des Verwahrers, in Festschrift für Herbert Hausmaninger zum 70. Geburtstag. Wien, 2006, 293 ss.; SCOTTI, F. Il deposito nel diritto romano. Testi con traduzione italiana e commento. Torino, 2008, 95 ss.; също AGNATI, U. Il commento di Bartolo da Sassoferrato alla lex quod Nerva (D. 16.3.32). Introduzione, testi e annotazioni. Torino, 2004, за което вж. и VARVARO, M. *Latior culpa dolus est*. – In: Index, 35 (2007), 233 ss.

на *diligentia quam in suis*". Следователно трябва да се разбира „*diligentia quam in suis* на депозитария у Целз като концептуално уточняване на вината, а не все още като автономна проекция на концепцията за *culpa*“ и това според автора изглежда съвместимо (с. 117) с критерия за отговорността на депозитаря, ограничена само до *dolus*. На второ място, според автора (с. 117–119), изглежда, че първоначално не е мислил за случая с депозитаря в D. 16.3.32, тъй като логиката би се отдалечила – и тук авторът поддържа тази теза да надделее над сведенията от текста, макар и един единствен път, определена като „почти (или полу-) собственост“, като се има предвид, че депозитарят е просто държател и трябва да съхранява, а не да използва или управлява повереното му имущество. Отправната точка за автора служи да се обсъди индикацията според „Paligenesia“ на Ото Ленел, като откъсът, включен в работата на Юстиниановите компилатори, относно депозита, е с различна от първоначалната *sedes materiae*: титулът е *De tutelis* от Дигестите на Целз. Това е едно неубедително транспониране за Сантучи, който предлага друго тълкуване (с. 119–120): „защо вместо *in deposito* да не четем *in fiducia* или, още по-добре *in re fiduciae causa mancipata?*“, преценено както преди това от автора, който счита, че е „демонстрирал перфектното прилагане на концепцията на *diligentia quam in suis* към правното положение на фидуциарния собственик“. По този начин, от друга страна, най-накрая би могла да бъде открита „напълно правдоподобна причина да се поддържа намесата на компилаторите, тъй като идентифицирането на систематичното премахване на термина *fiducia*, заменен понякога с *pignus*, понякога с *depositum*, представлява един от многото сигурни и ефикасно демонстрирани резултати от интерполационната критика“, дори ако изборът на компилаторите може би "не е бил обмислен достатъчно".

Според мен много по-силно, демонстрирано и убеждаващо е първото от двете наблюдения, което точно рамкира *diligentia quam in suis* като елемент на преценка, която на практика може да доведе до функционално изравняване, предвид непреодолимото структурно различаване между небрежността и умисъла³⁰, от типа на *culpa latior* (на езика на D. 16.3.23) до

³⁰ Затова никога не са ми се стрували убедителни интерпретациите, които догматично финализират *culpa latior* в D. 16.3.32 към *dolus*, следователно с принудителен и актуализиращ концептуален монтаж в хибридни типизации като

dolus. Това ми се струва наистина достигнат научен резултат, а именно неавтономната конфигурация на една нова категория на *culpa*, а не пренасочването към полето на *fiducia* в целия случай, описан от Целз. Въпреки че този последен профил може би ще изисква допълнителни аргументи, първото от съображенията на Сантучи най-накрая е в състояние да успокои някои доктринерни спорове по въпроса на D.16.3.32, които дори стигат до разнородни гледни точки за превода на италиански на ключовия израз *culpa latior*, което според Сантучи е „по-тежка вина“³¹ (с. 116 и 121, бел. 64). Преводите, както знаем добре, винаги предполагат проблеми с тълкуването, и сегашните различия ни карат да мислим, че D. 16.3.32 все пак е предопределен да остане загадка за правната история.

Текстът на Целз е дисекциониран от глосаторите с известните глоси на т.нар. *lex quod Nerva*, които преминават и в *ius commune* (с. 120 и сл.), като към тях се присъединяват и тезите на коментаторите и щателната изработка на *genus culpaе* от Бартоло до Сасоферато, като *culpa latior* се идентифицира като предполагаемата вина, „чиято предполагаема индиция е определена от липсата на употреба на *diligentia quam in suis*“ (с. 122 и сл.). Също така

„относителна вина“ (срв. SELB, W. Das Problem des relativen „dolus“. – In: Synteleia Vincenzo Arangio-RuizII [Napoli 1964] 1173 ss.) или „евентуален умисъл“ (срв. CIAN, G. Lata culpa doloæquiparatur. – In: Rivista di diritto civile, 9 (1963), 168 s.) или предназначени да направят концептуалното разграничение между *culpa latior* и *dolus* (срв. HAUSMANINGER, H. Diligentia quam in suis. – In: Festschrift für Max Kaser zum 70. Geburtstag. München, 1976, p. 265 ss., а също и други изследвания по темата, цитирани от Сантучи). Също толкова изкуствена ми се струва връзката с „предполагаемата вина“, направена от Бартолус, за която вж. непоосредствено по-долу.

³¹ Подчертавам, напр. че италианският превод на *culpa latior* в D. 16.3.32 на колежата G. Cervenca в Iustiniani Augusti Digesta seu Pandectae/Digesti o Pandettedell'imperatore Giustiniano. Testi e traduzioni III, 12–19, cur. S. Schipani. Milano, 2007, 258 s., е „груба в известна степен небрежност“ (*colpa alquanto grave*) и същият превод преди няколко години е и на самия SANTUCCI, G. La diligentiaquam in suis come criterio di responsabilità del fiduciario. – In: Fides, fiducia, fidelitas, p. 283, nt. 127, и което впрочем, си струва да кажа, че съм предложил в MERCOGLIANO, F. „Diligentia quam in suis“ per i giuristi romani classici. – In: Index, 19 (1991), p. 137, с мотива, че става въпрос за абсолютно сравнение в смисъл на твърде тежка небрежност, както предлага и проф. Кнютел, който на свой ред преди време се зае с превода на Дигестите (ако си спомням добре, по това време е и статията на LABRUNA, L. Buon sangue non mente... Rolf Knütel, der International tätige Wissenschaftler, in Rolf Knütel zum 70. Geburtstag. Bonn, 2010, 32 s.). По-различен превод дава наскоро SCOTTI, F. Il depositio nel diritto romano, p.96 s., като „изключително тежка небрежност (*colpa particolarmente grave*); вж. и по-различен превод у AGNATI, U. Il commento di Bartolo da Sassoferrato alla lex quod Nerva (D. 16.3.32), p. 31 s., p. 130: много тежка небрежност (*colpa molto grave*). Накрая трябва да подчертаем и превода от XIX в. в Corpo del diritto на Giovanni Vignali кто „по-тежка небрежност“ (*colpa più lata*).

представителите на юридическия хуманизъм предлагат равностойност на концепцията за *culpa latior* от D. 16.3.32 на предполагаемата вина, а на ревностните юристи дължим поставянето на дефиницията на *diligentia quam in suis* като *culpa in concreto*, поставена като алтернатива на *diligentia boni patris familiae*, разбрана като *culpa in abstracto*. Това наименование (*culpa in concreto*), става след това обичайно в *usus modernus pandectarum*. Следва запазването, макар и критично и иновативно в контекста на теорията за вината, от юристите натуралисти; накрая, „авторитетите на Дома и Потие оказват решаващо влияние над Наполеоновия законодател и тяхното тълкуване на D. 16.3.32 като положително правило за поведение за отговорността на депозитаря надделява... при формулирането на чл. 1927 от Наполеоновия кодекс, узаконявайки в последствие *diligentia quam in suis* като позитивен модел на поведение на депозитаря в много европейски и латиноамерикански кодификации“, казва Сантучи (с. 125), като подчертава централното място на *diligentia quam in suis* на депозитаря не само в контекста на римската традиция, но и в този на действащите в Европа граждански кодекси, както и на тези в страните, които са възприели тази кодификационна традиция. Благодарение на средновековното преоткриване на римските източници, направено от Брактън, дори в „англо-американското *Common law*, *diligentia quam in suis* представлява критерий за отговорността, използван във връзка с договора за влог“ (с. 128).

По отношение на събитията в Италия, Сантучи проследява подробно още в кодексите от преди Обединението правната уредба на влога, който по същество е безвъзмезден договор, и свързаната с него отговорност, класифицирана според критериите *diligentia quam in suis* в кодекса от 1865 г. (чл. 1843), за да се утвърди запазването на Наполеоновия параметър от романистичната традиция. Но оживен доктринерен спор в италианската цивилистика доведе до премахването на критерия на *diligentia quam in suis* в действащия в момента Граждански кодекс (с. 130 и сл.): за да бъдем точни, той изчезва съответно от действащия сега чл. 1768, като се има предвид, че неговата функция би била съмнителна, обаче предопределена да бъде постоянен смекчител на отговорността в случай на договор като безвъзмездния влог, при който длъжникът не получава никаква полза, след

което по-специално (с. 133–136) Виторио Полако³², заедно с други цивилисти³³, с „исторически аргумент“ подкрепя автономията по отношение на *diligenza del buon padre di famiglia* и потенциалната тежест на отговорността, която би довела до това.

Италианският законодател от 1942 г. би дал допълнителни импулси в действащия граждански кодекс, според автора (с. 137), на „идеята за обвързване на безвъзмездността на престацията на една от договарящите се страни с намаляване на тежестта на отговорността ѝ“: в тази регулаторна рамка действително трябва да бъдат формулирани разпоредбите за безвъзмездния влог (чл. 1768, пар. II) и безвъзмездния мандат (чл. 1710), за които отговорността за вина трябва да се оценява буквално „с по-малка строгост“. Но широкият диапазон от тълкувателни предложения в доктрината и практиката се явяват по някакъв начин недостатъчни според проучването на Сантучи (с. 137–147). Поради това авторът заключава (с. 147), че дори и днес *diligentia quam in suis* с право може да бъде включена в херменевтиката на неизпълнението на договорната престация, поне по отношение на случаите на безвъзмездния влог и мандат, във функцията ѝ на смекчаване на отговорността, като това е „по-сигурен критерий, тъй като кредиторът предварително е в състояние да знае мярката за грижа, която длъжникът полага при изпълнение на неговата престация и трябва да се задоволи с нея, защото длъжникът участва безвъзмездно в договора и ако тази мярка всъщност е незадоволителна, той, както предупреждава Гай, *de se queri debet* относно своя несполучлив избор“. По-нататъшните възможни приложения (с. 147–150) се разглеждат по отношение на отговорността на банките за предоставените сейфове³⁴, както и наскоро, донякъде

³² Вж. специално POLACCO, V. *La culpa in concreto nel diritto civile italiano*. Padova, 1894, 17 ss., с препратка към Paul. 7 ad Sab. D. 23.3.17 pr. и Ulp. 36 ad ed. D. 27.3.1 pr., „текстове, които изглеждат неутрални за целите на разбираеното на мярката за отговорността“ според Сантучи (р. 135) и които, обратното, доколкото може да се приеме това, струва ми се, че се тълкуват в смисъл да са в състояние да въведат елементи за конкретно моделиране в тежест на длъжника за увеличаване на отговорността (вж. MERCOGLIANO, F. „*Diligentia quam in suis*“ per i giuristi romani classici. – In: Index, 19 (1991), p. 389 ss. [= MERCOGLIANO, F. *Fundamenta*, cit. 145 ss.]).

³³ Разсъжденията водят до съвременното виждане за конкретна небрежност (*culpa in concreto*), за което вж. изследванията на Sertorio и на Perozzi, цитирани от Сантучи съответно на с. 134, бел. 105 и на с. 135, бел. 109.

³⁴ За да подтикне банковата институция да полага същата грижа за сейфовете на частните клиенти, която използва и за пазенето на собствените си ценности.

изненадващо подкрепен³⁵, случаят, когато управляващият на акционерното дружество и неговата дейност имат релевантност от гледна точка на лични характеристики. Като заключително наблюдение за степента на приемственост и неприемственост на правните фигури между римското право, романистичната традиция и съвременните европейски кодификации, авторът (с. 150 и сл.) подчертава, че „частично е осъществена хетерогенеза на смисъла – подчертавам частично – тъй като „ строго римската *diligentia quam in suis* не съответства на средновековната и съвременна идея за *culpa in concreto*....“

Финалната глава („Il credito ‘personale’ del socio“, с. 153–187) разглежда различните форми на вноски в договора за дружество в общ план. Проблемът възниква във връзка с появата на трети възможен вид вноски „отвъд океана“, под формата на лични вноски на съдружниците наред с основните исторически категории в европейските права на вноски в капитал и в труд на съдружниците. От бързия преглед на разпоредбите по темата на някои граждански кодекси на държави като Канада, щата Луизиана, Аржентина, Чили и Парагвай, независимото разглеждане на личния кредит на съдружника възниква по различен начин (всъщност понякога неблагоприятно възприемано), в смисъл на дължимо уважение, признато доверие, добра репутация, обществено признание. Следователно се имат предвид индикатори, свързани с лицата, изцяло базирани на нематериалните качества на акционера. От настоящия опит в Италия (в който се отдава известно внимание в доктрината и юриспруденцията особено по отношение на предоставянето на родовото име или на търговско наименование или на клиента, при това обаче в условия на постоянна „регулаторна тишина“) авторът намира повод за да пристъпи към диахронен преглед, разглеждайки римското право, по-късната традиция и появата на съответната правна фигура, разглеждана във френската цивилистика през

³⁵ По отношение на новата формулировка на чл. 2392 ГК, ако добре съм разбрал, в смисъл да индивидуализира критерия за отговорността на управляващите на акционерното дружество като изискуема грижа, изисквана според естеството на задълженията и специфичната им компетентност, която трябва да бъде по-голяма от тази по схемата на мандата – вж. ANGELICI, C. *Diligentia quam in suis e Business Judgement Rule*. – In: *Fides, humanitas, ius*. I. Napoli, 2007, 131 ss.

XIX век, както и пропадането ѝ в бездната по времето на Кодекса поради отрицателното влияние на Потие. Следователно историческият преглед подтиква автора да направи заключението (с. 183), че „се появяват три важни фази: римското право, където поради щастливата интуиция на явлението от юридическа гледна точка се осъществява първата завършена обработка; второ, радикалното критическо разсъждение на Потие със значителните последици при подготовката на Наполеоновия Кодекс, в който се отрича валидността на предоставянето на личен кредит; и накрая неговата реабилитация, макар и понякога с ограничения, за която автор е френската цивилистика от XIX век, и над чиято основа продължава да дискутира настоящата доктрина “.

Що се отнася до профила на римския правен опит, авторът (с. 168) уточнява, че институцията за предоставяне на личния кредит на съдружника се характеризира с "древна история, която има своя *incipit*, според доказателствата, които са оставени, в на римската предкласическа юриспруденция“. За да бъдем точни, *incipit* трябва да се види във фрагмент от Прокул³⁶ по отношение на определянето на дружествени квоти чрез *arbitrium boni viri* от трета страна. Тук *gratia* се споменава в смисъл, според Сантучи (с. 171), точно „идентифицируем... с онова, което вече е посочено досега по отношение на личния кредит“. Потвърждението идва от следващия пасаж³⁷ в който Улпиан също се занимава с „допустимостта на съдружниците да установят различни дружествени квоти *in coeunda societate*... при условие, че е уточнено в текста – контрагентите действат пропорционално на вноските с различен характер“ (с. 172). По същество това потвърждава възможното широкото и свободно разнообразие от видове вноски, сред които също спада и *gratia*, според една интерпретация, която всъщност е била предложена в „Scholia Basilicorum“ от Стефан³⁸ и от Кирил³⁹.

Заключенията на Сантучи (с. 184 и сл.) са знак на ясна приемственост по отношение на „една фигура, която в действителност винаги е представлявала ценна възможност за постигане на дружествените цели, но

³⁶ Proc. 5 epist. D. 17.2.80.

³⁷ Ulp. 30 ad Sab. D. 17.2.29 pr.

³⁸ 1 ad Bas.12.1.29.

³⁹ 4 ad Bas. 12.1.29.

която преди всичко още от появата ѝ като интуиция на римската юриспруденция, се оказа напълно неутрален инструмент от правна гледна точка... Следователно историческата приемственост може да се възприеме както от гледна точка на социално-икономическата необходимост от този вид апорт, така и от превода ѝ с правни термини“. Това е главата в която усилията на автора са да кондензира научните изследвания и аргументацията изглежда по-очевидна. Следователно тези последващи плодотворни сюжети за по-нататъшното развитие в областта на дискусиите в правната историография изглеждат поради необходимост по-скоро пожертвани и твърде синтетични.

Със сигурност Сантучи по отделните разглеждани правно-исторически въпроси успява да проследи с вещина анализите си от Древността до наши дни, давайки методологически смисъл и силен сигнал как могат да се изучават основите на европейското право, от една страна, и да се преподават – от друга⁴⁰. Но например за каноните на неутралност и приемственост на правото, които авторът предприема риска да разглежда с мъдрост и забележителна научна смелост, остава известен интелектуален апетит, стига да си припомним някои критики – които, вървейки по следите на идеите на Боббио⁴¹, Луиджи Феррайоли⁴² адресира към подобни парадигми, като според него в основата на използването на римското право се изкривява необходимата настояща конституционна визия на италианската правна култура. Следователно в основата на теоретичните, както и на

⁴⁰ Това е малко стимул-надежда и ми се струва, че едва ли е необходимо да припомним TALAMANCA, M. *Relazione*. – In: ZAMORANI, P., A. MANFREDINI, P. FERRETTI. (a curia di) *Fondamenti del diritto europeo. Atti del convegno Ferrara, 27 febbraio 2004, (Torino 2005)* p. 35 ss., и най-вече p. 41: В този момент трябва да се запитаме с какво се идентифицират „Основите“? С всичко, което ни предшества, разбира се, в историята, а не в идеологията на трансцендентността. Не можем да направим, както понякога се използва по различни причини, един скок от Юстиниан до наши дни. Това е скок и като цяло смъртоносен скок. Ако, дори добросъвестно, понякога постъпваме по този начин (а всъщност има малко възможности за това), то се случва, когато не се дължи на идеологическа превенция, защото сме принудени да го направим, а не защото сме избрали да го направим. И това е трудно да го открием за нас, които идваме от далеч, от римската древност.

⁴¹ Идеи, предназначени за „освобождение от римското право“, както чинно напомня Сантучи (с. 37 и сл., бел. 88).

⁴² Вж. по-специално FERRAJOLI, L. *La cultura giuridica nell'Italia del Novecento*. Roma-Bari, 1999, p.16 ss.

историческите анализи на правната култура, които дори когато изглежда да водят до съзиране на континуитет, биха позволили твърдото включване, а не изключване и на (не)приемствеността⁴³.

Сантучи, при един цялостен критичен финален поглед, показва, наред с дарбата на забележителна яснота на изложението, която всъщност ми позволи често да цитирам буквално неговите твърдения и заключения, и една несъмнена методологическа заслуга, която му позволява да преодолее риска работата му да бъде сведена до просто сравнително проучване, от една страна, и да избегне опасността от предателство в подхода към основите на научните инструменти на европейското право при изследване на типично романтистичните източници и литература от друга страна, т.е. без приравняване на сравнителни аспекти и проблеми⁴⁴.

Книгата приключва с един индекс на авторите и имената и значителните понятия и термини (с. 191–193⁴⁵) и индекс на източниците (с. 195–198). Има и някои печатни грешки, но те винаги са досадни и са почти само в бележките⁴⁶.

⁴³ Вж. убедително по въпроса за неизбежното съжителство на континуитет и дисконтинуитет, напр. с препратка към късноантичната правна историография DE GIOVANNI, L. *Istituzioni scienza giuridica codici nel mondo tardoantico. Alle radici di una nuova storia*. Roma, 2007, p. xi: „Дори в тази област на изследване вярвам, че трябва да продължим в посока, в която моделите на „приемственост“ и „неприемственост“ вече не изглеждат твърдо алтернативни, но по някакъв начин използвани като херменевтични канони рамо до рамо, в опит да се разбере по-ефективно сложността на проблемите, с които се сблъскваме“.

⁴⁴ Вж. някои изострени становища по един различен и дискуссионен начин на разглеждане на проблема, по-соро не романистичен, а цивилистичен, у FALCONE, G. *Ricerca romanisticae formazione del giurista (europeo)*. – In: GAROFALO, L. (a cura di) *Scopi e metodi della storia del diritto e formazione del giurista europeo. Incontro di studio Padova 25–26 novembre 2005*. Napoli, 2007, специално p. 18 s.

⁴⁵ Където обаче не са посочени цитираните автори, а само тези, които са включени в текста: един спорен избор, като ми се струва, че е предпочитително да се оформят два индекса по модела на издателството, създаден от незабравимия ORESTANO, R. *Introduzione allo studio del diritto romano*, risp. 645 s. e 647 ss.

⁴⁶ Вж. p. 19, nt. 27; p. 54, nt. 9; p. 56, nt. 12; p. 65, nt. 31; p. 96, rig. 12; p. 100, nt. 22; p. 108, nt. 41; p. 112, nt. 46; p. 119, nt. 6; p. 124, nt. 76; p. 130, nt. 96; p. 148, nt. 149; p. 165, nt. 38 (две); p. 175, nt. 70; p. 198, rig. 7, I col.